
Azra ADŽAJLIĆ-DEDOVIĆ¹

Organizirani kriminal - prostitucija u Bosni i Hercegovini

Organized Crime – Prostitution in Bosnia and Herzegovina

Sažetak

Trgovina ljudima i ilegalne migracije su rastući problem u Bosni i Hercegovini i u njima susjednim zemljama. Ovaj problem se odražava na granice i na ekonomiju, i njihova veza sa organiziranim kriminalom prijeti integritetu našeg krivičnog sustava i čak stabilnosti naših zemalja zbog poticanja široko rasprostranjene korupcije. Ustvari, to je jedan globalni problem koji utiče na sve nas.

Laura Neubauer (SAD)

Prostitucija je široko rasprostranjena pojava u Bosni i Hercegovini. S tim u vezi, posebno je izražena problematika državljanke istočnoevropskih zemalja (Rusija, Ukrajina, Moldavija i Rumunija). Ovaj rad pokušava otvoriti mnoga pitanja i dati mnoštvo informacija sve s ciljem da se shvati kompleksnost samog problema. U tu svrhu provedeno je istraživanje o prostituciji među bosanskohercegovačkim građanima.

Rezultate i zaključke koji su izvedeni autor će predstaviti ovim člankom.

Ključne riječi: *trgovina ljudima, prostitucija, organizirani kriminal, uloga policije, represivne mjere*

¹ Asistent Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu

1. UVOD

U ovom članku o prostituciji u Bosni i Hercegovini, istaći ćemo spoznaje do kojih smo došli o prostituciji kao organiziranom kriminalitetu u Bosni i Hercegovini. Inkriminacija prostitucije potvrda je moralnih i političkih vrijednosti jedne društvene zajednice, a prema novom Krivičnom zakonu BiH, trgovina ljudima radi vršenja prostitucije, krivično je djelo. Prema ovom KZ i međunarodno vrbovanje radi vršenja prostitucije, zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu, nezakonito uskraćivanje dokumenata i krijumčarenje osoba, krivična su djela, koja se odnose na prostituciju.

Na osnovu navedenog, zaključujemo, da je za krivično djelo trgovine ljudima radi vršenja prostitucije (KZ FBiH) irelevantno, da li se radi o "dobrovoljnoj" ili "prisilnoj" prostituciji. Jasno je, da postoji bitna razlika u odnosu pravosuđa prema «dobrovoljnoj» prostituciji, jer u tom slučaju ove osobe ne smatramo žrtvama prostitucije, zbog čega je i «krivica» organizatora prostitucije manja, ali bilo da je riječ o «dobrovoljnoj» ili «prisilnoj» prostituciji, obje su kažnjive prema odredbama našeg krivičnog zakonodavstva.

U daljem tekstu ovog članka, pokušat ćemo da definiramo prostituciju, kao jedan od vidova organiziranog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini, da bi smo nakon toga, ukratko prezentirali uzroke i obim prostitucije u Bosni i Hercegovini, prema rezultatima istraživanja, koje je proveo Centar za naučna istraživanja, Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu, za period od 01.10.2002. do 31.12. 2002. godine.

2. ORGANIZIRANI KRIMINAL - PROSTITUCIJA

Već na početku ovog članka pokušat ćemo odgovoriti na pitanje: Šta je to organizirani kriminalitet – tumačenja pojma organiziranog kriminaliteta?

Autori, Modly D. i Korajlić N., pod pojmom organiziranog kriminaliteta podrazumijevaju: *posebno čvrsto organizirane grupe kriminalaca koje djeluju u pravilu dulji niz godina na temelju vlastitih normi, standarda ponašanja i shvaćanja o vrijednostima, što im omogućava da uspješnije vrše kriminalne aktivnosti. Surha djelovanja tih grupa je sticanje dobiti po svaku cijenu.»²*

² Modly D. i Korajlić N., Kriminalistički riječnik, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, 2002., str. 410.

Za razliku od njih, Bošković M., pod organiziranim kriminalitetom podrazumjeva: *«dobro organizovanu kriminalnu organizaciju, sa strogom hijerarhijom, disciplinom, odgovornošću, lojalnošću i podjelom zadataka, čiji je cilj ostvarivanje što većeg profita i legalizacija nezakonito stečene imovine, zahvaljujući postignutom stepenu društvenog ugleda, bilo na osnovu prodora u strukture vlasti ili uspostavljanja veza sa organima vlasti, državnim organima, legalnim poslovnim privrednim subjektima i uticajnim političkim partijama i strankama.»*³

Nakon analize ove dvije definicije primjećujemo, da je Bošković M., u organizirani kriminalitet uvrstio vezu sa državnim organima, koja je neophodna da bi se izvršila legalizacija nezakonito stečene imovine i naglašava da "ova veza" predstavlja jedan od uslova za nastanak i postojanje organiziranog kriminaliteta. Govoreći o legalizaciji nezakonito stečene imovine, Bošković misli, na «sivu ekonomiju» i «pranje novca», i kaže da: *«se pranje novca ne može realizovati bez posredstva bankarskog sistema, odnosno finansijskih stručnjaka koji dozvoljavajući da se falsifikuju ili falsifikujući poslovno-finansijska dokumenta – lažno predstavljaju (peru) novac stečen kriminalnim djelima...plasirajući ga kao kapital prihodovan zakonitim radnjama.»*⁴

O trgovini ljudima radi seksualnog iskorištavanja kao međunarodnom organiziranom kriminalitetu postoji mnogo definicija, ali su za nas najznačajnije definicije objavljene: Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija A/Res/49/166 (12/23/94), Nacrtom UN Protokola o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ženama i djecom, Izjavom Visokog komesara UN-a za ljudska prava (1999), Izjavom Specijalnog izvjestioca UN-a o nasilju nad ženama (1999) i Saopštenjem Evropske komisije (1996).

Pojmovi koji su zajednički za sve ove definicije su: međunarodni, organizirani kriminalitet, trgovina ljudima, seksualno iskorištavanje (prostitucija) i ostvarivanje dobiti. Pojmove trgovina ljudima, međunarodni i organizirani kriminalitet, možemo svrstati pod "jedan – novi" pojam transnacionalnog organiziranog kriminala, dok se seksualno iskorištavanje i ostvarivanje dobiti mogu svrstati pod pojam

³ Bošković M., Organizovani kriminalitet, Deo 1. Kriminološki i kriminalistički aspekti, Policijska akademija, Beograd, 1998., str.9.

⁴ Bošković M., Organizovani kriminalitet, Deo 1. Kriminološki i kriminalistički aspekti, Policijska akademija, Beograd, 1998., str.9.

prostitucije. Ako stvari sagledamo na ovaj način, onda je trgovina ljudima radi seksualnog iskorištavanja kao vid međunarodnog organiziranog kriminaliteta = prostitucija kao transnacionalni organizirani kriminal.

Da bi smo navedeno pojasnili definisati ćemo pojam transnacionalnog organiziranog kriminal prema Horvatić Ž., koji kaže: «*Transnacionalni organizirani kriminal je pojam iz Konvencije UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, a predstavlja kriminalno djelovanje organizirane skupine u više od jedne države.*⁵ Pošto nam je poznato da svako krivično djelo ima nekoliko faza i to: fazu pripreme krivičnog djela, fazu izvršenja krivičnog djela i fazu nakon izvršenja krivičnog djela ili fazu kada je nastupila posljedica, onda je za transnacionalni organizirani kriminal "od posebnog značaja", da se makar dvije faze krivičnog djela "trebaju" izvršiti u dvije različite države.

Na osnovu izloženog, jasno je, da se borba sa trgovinom ženama radi seksualnog iskorištavanja - kao međunarodnim organiziranim kriminalitetom ili kraće sa prostitucijom kao transnacionalnim organiziranim kriminalom, "fokusira" na organizatore prostitucije, zbog čega i zaključujemo da je "osnovni zadatak policije", nakon svih prethodno navedenih definicija i zakonskih odredbi - da otkrije i uhapsi one koji organiziraju prostituciju (kako bi se prije svega pomoglo osobama koje su u prostituciju ušle protiv svoje volje ili primjenom sile, prijetnje ili prevare, a zatim da bi se kaznili svi oni koji su sve «do pranja novca» učestvovali u organizaciji prostitucije).

Konvencija o zabrani trgovine ljudima i iskorištavanja prostitucije iz 1949. godine, kojoj je Bosna i Hercegovina pristupila 1. septembra 1993. godine, poziva države potpisnice da nadgledaju imigracijske i emigracijske pokrete kako bi spriječili trgovinu prostitutkama ili njihovo kretanje. Ovom Konvencijom ugroženo je pravo osoba na privatnost, jer se od država zahtijevaju pismene izjave «stranih državljana koji se odaju prostituciji» u svrhu identifikacije i radi navođenja razloga «koji su ih naveli da napuste svoju zemlju», kako bi njihove matične države nakon ovih obavijesti "poduzele repatrijaciju».

⁵ Horvatić Ž. i drugi, Riječnik kaznenog prava, Masmedia, Zagreb, 2002., str.595.

Znači, da je za borbu sa prostitucijom, kao transnacionalnim organiziranim kriminalom, irelevantno - da li su osobe koje se odaju prostituciji u prostituciji svojom voljom ili su na nju prisiljene, jer prema ovoj Konvenciji osobe koje dobrovoljno migriraju da bi se prostituirale ili koje su na to navedene, nemaju pravo da se same dobrovoljno i mirno vrate svojim kućama, već to mogu učiniti samo pod nadzorom vlade njihove matične države.

Prema tome, zadatak policije u Bosni i Hercegovini, nije samo "da suzbija prostituciju" -zatvaranjem objekata, privođenjem vlasnika objekata koji nude usluge prostitutki i uzimanjem njihovih izjava, zatim izjava osoba koje se odaju prostituciji i njihovim kažnjavanje u skladu s krivičnim djelom ili prekršajem koji su počinili, već "da otkrije veze» - osoba koje su omogućile ili organizirale dolazak stranih državljana ili državljanke u BiH radi bavljenja prostitucijom, zatim "da provjerava odobrenja za rad ovih objekata" - otkrije načine na koji su navedena odobrenja za rad dobijena ili da otkrije načine na koji organizatori prostitucije «peru novac» ili ostvarenu zaradu tzv. «siva ekonomija».

Novac stečen od ove kriminalne djelatnosti može se «oprati» na različite načine i to: krijumčarenjem novca iz države u državu, stvaranjem fiktivnih kompanija, vraćanjem fiktivnih dugova, preko poslova s plaćanjem u kešu, preko kockanja i kazina, pomoću lažnih računa (faktura), promjenom valute, osnivanjem mešetarskih kuća i slično. S «pranjem novca» uvećava se kapital ovih zločinačkih organizacija, a sa uvećanjem novca povećavaju se i njihove moći, jer se svakako dio tog novca koristi za podmićivanje državnih organa, pojedinaca ili čak političkih stranaka, putem kojih je moguće uticati na «puteve pravde».

Međutim, «najveći problem» s kojim se susrećemo u vezi s organiziranim kriminalitetom, prema riječima Cherif Bassiouni-a, koji je predsjednik Internacionalnog udruženja za krivično pravo (AIDP), svakako je činjenica «*da se međunarodna saradnja u borbi protiv njega i dalje zasniva na bilateralnim odnosima, dok je vrlo malo učinjeno na multilateralnom pravu.*»⁶

⁶ Bošković M., Organizovani kriminalitet, Deo 2. Kriminološka analiza stanja u svijetu, Policijska akademija, Beograd, 1998., str.185.

3. PROSTITUCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Rezultati istraživanja, koje smo uradili za Centar za naučna istraživanja - Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu, u obimu prostitucije u Bosni i Hercegovini, potvrđuju prethodna saznanja, da je prostitucija široko rasprostranjena pojava u Bosni i Hercegovini. Prema rezultatima istraživanja, koje je provedeno u jedanaest bosanskohercegovačkih gradova (Sarajevo, Tuzla, Zenica, Vitez, Kiseljak, Fojnica, Doboj, Banja Luka, Prijedor, Bijeljina i Brčko) bilo je 118 objekata, kroz koje je, baveći se ovim poslom do 31.10.2002. godine, prošlo 1489 žena. Ovaj broj se, nakon što smo metodom posmatranja proveli ovo istraživanje u još 6 (šest) gradova (Rudo, Tomislavgrad, Livno, Mostar, Višegrad i Bihać), povećao na 224 objekta.

Broj od 224 objekta «dovoljno» govori o veličini «problema» prostitucije u Bosni i Hercegovini. Kakve će posljedice, prostitucija u ovom obimu imati po bosanskohercegovačke građane, nemoguće je predvidjeti, ali je moguće naslutiti: porast broja oboljelih od različitih spolnih bolesti, posebno oboljelih od SIDE, povećanje stope kriminaliteta, narušenu bezbjednosnu situaciju u našoj državi, lošu predodžbu o našoj državi u svijetu, razvijanje korupcije i sl...

Uzroci ovako široko rasprostranjene prostitucije u Bosni i Hercegovini mnogobrojni su, a nemoguće ih je u cijelosti predstaviti, ako ovaj problem ne sagledamo globalno, kao svjetski problem. Kao uzroke prostitucije u Bosni i Hercegovini naveli bi: geopolitički položaj, raspad socijalizma i raspad «istočnog bloka», raspad društveno-političkih i ekonomskih sistema «bivših socijalističkih zemalja», legalne i ilegalne migracije ili tzv. svjetska globalna kretanja, ratne sukobi u balkanskoj regiji, «ratne bordele», prisustvo tzv. povećanog «stranog elementa» u ratu i po završetku rata u našoj zemlji, transformacija ekonomskog i političkog sistema i sa njom krivično-pravnog sistema Bosne i Hercegovine, nejdinstvo političkog rukovodstva države koje se ogleda u opstrukciji u funkcioniranju svih organa izvršne, zakonodavne i sudske vlasti, te korumpiranost pojedinaca u svim «porama» organa vlasti.

Ovim istraživanjem, saznali smo samo neke od motiva, koji su žene s kojim smo obavili intervju potakli da se bave prostitucijom, i spoznali, mada na malom slučajnom uzorku od deset žena, koje su sa nama bile spremne razgovarati, da su to: lična egzistencija, egzistencija porodice, veća zarada ili bolji život, želja za

avanturom, zadovoljstvo (jer vole seks) i prinuda. Pod prinudom podrazumjevamo "stanje" koje je u svakom konkretnom slučaju neophodno dokazivati – a to je: da su iste prevarom, prijetnjom i silom prinuđene na bavljenje prostitucijom.

Upoznati smo sa djelatnostima ili akcijama koje policija u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj intenzivno poduzimaju radi suzbijanja prostitucija i kažnjavanja njenih organizatora, ali su rezultati, koje su do sada organi unutrašnjih poslova u borbi sa ovim vidom organiziranog kriminaliteta ostvarili, bili poražavajući i za policiju i za bosanskohercegovačku javnost. Razlozi za to su mnogobrojni, ali su najznačajniji loša dosadašnja krivičnopravna regulativa tretirane problematike i korupcija koja je «duboko ukorijenjena» u mnogim državnim organima.

Kakve će rezultate policija u borbi sa organizatorima prostitucije ostvariti u budućnosti, ostaje nam da vidimo, ali nam rezultati posljednje akcije «Miraž», koju su policija Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske poduzele istovremeno i koordinirano, a koju smo pratili u jedanaest bosanskohercegovačkih gradova, decembra 2002. godine, govore "da je ostvaren bitan napredak", jer je ovom akcijom zatvoreno 77 objekata u kojim se odvijala prostitucija, što znači da je broj objekata sa 118 smanjen na 41 ili da je obim prostitucije u ovim gradovima umanjen za 65%. Najbolje rezultate ostvarila je policija u Brčko Distriktu, zatvorivši 16 objekata i policija u Doboju – Republika Srpska. U Brčkom su organi unutrašnjih poslova uspjeli zatvoriti 16, a u Doboju 33 objekta, koji su «organizirali» prostituciju ili u kojim su nudene usluge prostitutki.

4. SUPROSTAVLANJE PROSTITUCIJI KAO ORGANIZIRANOM KRIMINALITETU U BOSNI I HERCEGOVINI

Dobro organizirana i realizirana preventiva i represivna djelatnost nadležnih organa, praćena odgovarajućim ekonomskim, pravnim i političkim mjerama koje pospješuju borbu protiv svih oblika organiziranog kriminaliteta, najbolji su način ili strategija za borbu i suzbijanje organiziranog kriminaliteta. On što bi predstavljalo najbolje rješenje, svakako je uklanjanje uzroka, koji su doveli do povećanog obima prostitucije. Preventivna djelatnost organa unutrašnjih poslova, treba da bude usmjerena na uklanjanje kriminogenih faktora koji utiču na prostituciju kao pojavu u Bosni i Hercegovini.

Pošto je dejstvo preventivnih mjera ograničeno, presudna je represivna djelatnost nadležnih organa, a prije svega policije i pravosuđa, koji ukoliko žele riješiti problem prostitucije u Bosni i Hercegovini, moraju raditi kontinuirano - bez zastoja, brzo i efikasno, kako bi organizatorima prostitucije poslali jasnu poruku, da se prostitucija više neće tolerirati i da će za navedene kriminalne djelatnosti biti strogo sankcionirani.

Nedavna reforma krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini i poseban odnos novog Krivičnog zakona BiH prema trgovini ljudima radi vršenja prostituciji, prvi su korak ka postizanju boljih rezultata u suzbijanju prostitucije. Sigurni smo, da će novi Krivični zakon BiH i Zakon o krivičnom postupku BiH u mnogome olakšati rad policije, zbog čega i očekujemo da policija u BiH ubrzo "ostvari" presjecanje lanca međunarodnog organiziranog kriminala trgovine ljudima radi seksualnog iskorištavanja u Bosni i Hercegovini.

Naravno, da bi se prostitucija u Bosni i Hercegovini suzbila, presudan je odnos pravosuđa, zbog čega je neophodno da pored brzog i efikasnog rada pravosudnih organa, sudije zauzmu "čvrst stav" pri donošenju krivičnih sankcija za organizatore prostitucije. Sve ove mjere, koje država poduzme u suprotstavljanju prostituciji kao transnacionalnom organiziranom kriminalu, ne smiju odudarati od osnovnih principa pravne države i ne smiju kršiti osnovna ljudskih prava.

Sudeći prema broju objekata u kojim se organizira prostitucija i broju žena koje se odaju prostituciji, zatim činjenici da su većina žena u ovim objektima strane državljanke, da su mnoge od njih ilegalno ulašle u Bosnu i Hercegovinu i da nemaju nikakva odobrenja za rad u ovim objektima, možemo zaključiti da je prostitucija u Bosni i Hercegovini, bez sumnje, međunarodni organizirani kriminalitet.

Otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela organiziranog kriminaliteta izuzetno je težak posao, jer riječ «organizirani» govori da je "prije svega" neophodno dokazati postojanje "organizacije", a zatim postojanje «veza» ili određenih vidova saradnje države ili nekih njenih organa s osobama koje organiziraju prostituciju. Upravo ove «veze» koje se «ostvaruju» podmićivanjem pojedinca u državnim organima i druge vidove korupcije, vrlo je teško dokazati.

Zbog toga je potrebno da organi unutrašnjih poslova operativnu djelatnost usmjere na otkrivanje svih članova kriminalne organizacije, profita koji organizacija ostvaruje i postojećih kriminalnih veza. Otkrivanje kriminalnih veza sa organima vlasti, državnim i političkim organima ili pojedincima koji rade u ovim organima, predstavlja osnov za postavljanje verzija u odnosu na lica koja su uključena u ovaj vid organiziranog kriminaliteta. Naravno da navedena saznanja moraju biti «pokrivena» ili poduprijeta sa odgovarajućim materijalnim i ličnim dokazima, kako bi organizatore prostitucije sustigla adekvatna ili «pravedna» kazna.

5. ZAKLJUČAK

U zaključku bismo istakli mjere i akcije, koje je neophodno odmah poduzeti, kako bi se olakšao rad policije u Bosni i Hercegovini, a to su: iznaći sredstava za bolju tehničko-tehnološku opremljenost policije, pospješiti saradnju policije na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, pronaći finansijska sredstva za pomoć žrtvama trgovine ljudima radi vršenja prostitucije - i to za program zaštite svjedoka i za program pomoći u rehabilitaciji žrtava prostitucije.

Osim ovoga, neophodno je posebnu pažnju posvetiti razgovoru sa osobama koje se odaju prostituciji, jer su one najvažniji «informatori» ili potencijalni svjedoci o načinu na koji određena kriminalna organizacija funkcioniše, profitu koji se ostvaruje, osobama koje posjećuju objekat, načinu kako su došle, kriminalnim vezama sa pojedincima u organima vlasti i sl... Zbog toga je neophodno obezbjediti posebnu edukaciju policije sa aspekta kriminalističke taktike (prvi razgovor) i kriminalističke metodike organiziranog kriminaliteta.

Za kraj, želimo istaći poznatu činjenicu, da je bez saradnje policije sa policijom u drugim državama ili na međunarodnom nivou, nemoguće ostvariti dobre rezultate u borbi sa bilo kojim od vidova organiziranog kriminala, zbog čega je za Bosnu i Hercegovinu, saradnja sa INTERPOLOM od posebne važnosti.

Abstract

Human Trafficking and Illegal Migration are a growing problem for Bosnia & Herzegovina (BiH) and its surrounding neighbors. It affects borders and economies, and its connection to organized crime threatens the integrity of our criminal justice systems and even stability of our nations by fostering widespread corruption. In fact, it is a global problem that affects us all.

Laura Neubauer (USA)

The prostitution is widely spread in the whole territory of BiH. In connection with that problematic, female citizens of Eastern-European countries (Russia, Ukraine, Moldavia and Romania) is expressed, especially. This work is trying to investigate many questions and give a lot of information in order to comprehend complexity of the problem. For this purpose, a research about the prostitution was done among citizens of Bosnia and Herzegovina.

The results and the conclusions which were made, author will present with this article.

Key words: *human trafficking, prostitution, organized crime, police role, repression measures.*

LITERATURA:

1. Bojanić, N.: «Značaj i funkcija racije u razrješavanju krivičnih djela ubistva», Securitas,
2. Godina 1., Broj 2., Sarajevo 2002.
3. Bošković M.: «Organizovani kriminalitet, Deo 2. Kriminološka analiza stanja u svijetu», Policijska akademija, Beograd, 1998.
4. Bošković M.: «Organizovani kriminalitet, Deo 1. Kriminološki i kriminalistički aspekti»,
5. Policijska akademija, Beograd, 1998.
6. Grupa autora: «Međunarodni priručnik o pravdi za žrtve», Viktimološko društvo BiH, Sarajevo, 2002.
7. Horvatić Ž. i drugi: «Riječnik kaznenog prava», Masmedia, Zagreb, 2002.
8. Krivokapić V.: «Kriminalistika taktika I», Policijska akademija, Beograd, 2000.
9. Krivokapić V.: «Kriminalistika taktika III», Policijska akademija, Beograd, 1997.
10. Krivični zakon Federacije BiH, Sl. novine FBiH, Broj:43/98, Sarajevo, 1998.
11. Krivični zakon Republike Srpske, «Sl. glasnik RS», broj 37/01-808

12. Krivični zakon Brčko Distrikta, «Sl. glasnik BDBiH», broj 1/01-3
13. Krivični zakon FBiH, «Sl. novine FBiH», 29/00-913 i 914
14. Marković T.: «Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela – kriminalistika», Narodne novine, Zagreb, 1972.
15. Modly D. i Korajlić N.: «Kriminalistički rijenik», Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002.
16. Masleša, R.: «Policija-organizacija i funkcionisanje u demokratskom društvu», Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 1999.
17. Nedeljni telegraf: «Ostala mi je samo nada da je moje dete možda kod nekog bogatog Albanca koji je čuva samo za sebe», 11. decembar 2002. (str 13.-16)
18. Šeparović Z.: «Kriminologija i socijalna patologija», Pravni fakultet Zagreb, Zagreb – Beograd, 1987.
19. Zakon o krivičnom postupku FBiH, «Sl. novine FBiH», broj 50/01-1089 i 1090
20. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, «Sl. glasnik RS», broj 61/01-1274
21. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta, «Sl. glasnik BDBiH», broj 1/01-4
22. Zakon o javnom redu i miru FBiH, «Sl. list SRBiH», br.42/90-1233,14/91-494,38/91-1124
23. Zakon o javnom redu i miru Republike Srpske, «Sl. glasnik RS», broj 20/99-485